

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ГУМАНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Л.В. Пиголенко

аспірантка кафедри філософії

Київського національного технічного університету

«Київський політехнічний інститут»

У даній статті автор приділяє особливу увагу провідним цілям гуманізації вищої освіти, а саме: моральному вихованню людини, утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, розкритті творчих здібностей студентів, задоволенні їх освітніх потреб, оволодіння елементами культури, прагнення до самореалізації та самоактуалізації; забезпеченні пріоритету загальнолюдських цінностей.

Ключові слова: гуманізація, вища освіта, особистість, самореалізація, самоактуалізація, творчі здібності.

У сучасному світі вища освіта розглядається як одна з основних цінностей, без якої неможливий цілісний розвиток суспільства.

В системі вищої освіти України відбуваються трансформаційні процеси які визначають актуальність проблеми гуманізації як одного з головних напрямів розвитку вищої освіти в XXI ст.

Головною метою даної статті є розкриття головних аспектів гуманізації вищої освіти. Проблема гуманізації – це не лише проблема системи освіти, це суспільнолюдська проблема, яка має широке філософське та соціальне значення, оскільки від її вирішення залежить побудова суспільного розвитку як людини, так і суспільства.

Дослідження даної проблеми – це вагомий внесок у формування духовних основ української молоді. Аналіз процесу гуманізації вищої освіти є актуальним у практичному та теоретичному значенні, оскільки від його розвитку залежить розвиток людини та цивілізації в цілому.

Основи гуманізації освіти було закладено в нормативних документах, які визначили напрями освітньої реформи 90-х рр. в Україні. Гуманістичний підхід до освіти розглядається в цих документах як можливість подолання основної хибки старої школи - її знеособлювання, зневаги до суб'єктів навчального процесу, як кардинальна зміна спрямування діяльності школи взагалі [9, 63].

Актуальність проблеми гуманізації вищої освіти зумовлена особливостями сучасного розвитку світової цивілізації, зміною парадигми, яка спостерігається у сучасній культурі: від технократичної до гуманістичної. Панування технократичної парадигми, тобто уподібнення людини машинообразному гвинтику, раціонально функціонуючому у системах управління й освіти, під тиском у суспільній свідомості віри у необмежені можливості науково-технічного прогресу призвело до полегшення елементарних

операцій мислення шляхом застосування ЕОМ. Це звільнило від рутинної роботи і відкрило нові перспективи для розвитку інтелектуальних творчих можливостей особистості. У той же час загострення ряду глобальних проблем – екологічних, енергетичних, демографічних, соціальних – зумовило перегляд ієрархії суспільних цінностей і закономірного введення в якості пріоритетних – людського виміру, як аксіологічного та освітнього погляду [4, 142-144]. Таким чином, очевидно, що гуманізм суспільних відносин, науки, а також освіти – це загальносвітова тенденція розвитку суспільної цивілізації.

Сьогоднішня складна економічна та соціально-політична ситуація потребує більш, ніж колись, гуманістичного підходу, а саме: поваги до людини, добросердечності, турботи про благополуччя людини, сприяння розумінню між людьми різних націй на основі загальнолюдських ідеалів. В умовах зміни суспільної системи одним з історико-культурних завдань є розвиток автономії, індивідуальної ініціативи, самостійності кожної людини. Інформаційне суспільство потребує творчої особистості, здатної на нестандартне мислення, з широким загальногуманістичним кругозором. Орієнтація на «олюднення» суспільства у ході ліберально-демократичних реформ зумовила актуалізацію таких вимог до особистості, крім згаданих вище, як адекватність, динамізм, демократизм замість затребуваних в епоху тоталітаризму амбіційності, деспотичності, корпоративності [6, 8]. Практика застосування гуманістичної психології, з одного боку, розвиває здібності людини до самостійності, автономності, з внутрішнім фокусом «оцінювання» буття, допомагає їй стати «повністю функціонуючою особистістю», а з іншого – що не менш важливо, робить акцент на яко-

сті людських взаємин, глибині взаєморозуміння, зв'язку між людьми.

Важливим чинником забезпечення процесу гуманізації суспільства є тенденція до значного підвищення рівня освіти, гуманітаризація системи освіти, яка потребує створення комплексної системи виховання студентської молоді. На сьогоднішній день вища освіта має забезпечити суспільство освіченими, творчими та активними особистостями, здатними до самовдосконалення, взаємного порозуміння з носіями різних мов та культур на благо своєї країни [8].

Ми переживаємо період посиленої уваги до людини, коли формуються нові цінності гуманістичного спрямування. Вплив даної тенденції виявляється в зміні таких структурних компонентів системи освіти, як мета, зміст, форми і засоби освітньо-виховної діяльності. У більш розгорнутому варіанті аналізована тенденція включає такі складові, як: національна спрямованість освіти; відкритість системи освіти; перенесення акценту з навчальної діяльності викладача на діяльність студента; перехід від репродуктивного навчання до продуктивного; самоствердження особистості за умов педагогічної підтримки; перетворення позицій педагога і студента в особистісно рівноправні; творча спрямованість навчального процесу; перехід від регламентовано-контрольованих способів організації навчального процесу до активно-розвиваючих; наступність та неперервність освіти [12, 21-22].

«Морально-духовна вихованість молодії особистості нині є пріоритетною метою освітньої системи» – стверджує І.Д. Бех [2, 10]. Духовність для студента – це можливість самореалізації на основі вищих цінностей: моральності, поваги, творчості, для викладача – це уникнення безапеляційного та принизливого ставлення до студента, це величезна відповідальність перед власною совістю, а також необхідність виконання функції духовного референта, взірця для наслідування («зміст духовної еферентації в цілісному ототожненні особистості з образом значимої людини, включаючи її життєві злети і падіння, радощі та біль, життя і смерть» [5, 322]).

Гуманізація освіти зосереджує увагу суспільства на особистості. Тому особлива увага приділяється моральному вихованню людини, утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, розкритті здібностей студентів і задоволенні їх освітніх потреб; забезпеченні пріоритету загальнолюдських цінностей.

Здібності формуються, розвиваються в діяльності, здібності студентів – в навчальній діяльності під впливом викладача на особистість студента. Від методів навчання, методів розвитку особистості студентів залежить рівень сформованих здібностей: репродуктивний чи творчий. Творчі здібності розвиваються в творчій

навчальній діяльності. І середовище, і виховання активно формують їх. Невід'ємним атрибутом творчості є розвиток людської особистості. Від наукової творчості творчість студентів відрізняється тим, що проблему їм ставить викладач, а студент самостійно здійснює пошук шляхів і способів її вирішення, знайшовши вирішення поставленої проблеми, представляє свій результат. Кінцевою метою творчості є формування знань, практичних і дослідницьких умінь, інтересів та творчих здібностей.

Розвиток творчих здібностей студентів – мета особистісно-розвиваючого навчання. У вітчизняній педагогіці радянського періоду особистість розглядалася як предмет проектування та спрямованого формування. Наслідки такого одностороннього підходу ще повністю не подолано, але все більшого поширення набувають ідеї прихильників педагогіки співробітництва, в основі якої лежить ідея рівності, партнерства і взаємної поваги один до одного викладача і студента [1, 144].

Однією з провідних цілей гуманізації освіти є оволодіння студентами всіх елементів культури. Соціокультурний підхід дозволяє співставити різноманітні види освіти і їхніх можливостей з культурним розвитком особистості студента. Під час навчання студенти засвоюють основні елементи культури.

Гуманізація освіти вимагає такого змісту освіти та організації навчального процесу, щоб кожен студент отримав можливість за своєї найважливіші пласти сучасної культури, розвинути свої здібності, задіявши свій творчий потенціал. В.І. Вернадський надавав великого значення творчості в розвитку людини, необхідності особистісно орієнтованої підготовки людини до праці, творчого вдосконалення методів її професійного навчання [3, 43]. Саме тому зміст освіти повинен бути варіативним, тобто впливати на душу і розум, а також стимулювати розвиток естетичної сфери, зосереджуватись на засадах не тільки суспільних потреб, але й з урахуванням індивідуальних і соціально-психологічних особливостей студентів.

Гуманістична орієнтація була характерна для В.О. Сухомлинського. Віра в людину, її можливості – один з основоположних принципів педагога: «Немає людини, у якої б не було ніяких здібностей, в якої б руки ні до чого не лежали» [11, 172].

Метою особистісного розвитку є прагнення до самореалізації та самоактуалізації в соціальному середовищі. А.Маслоу зазначає, що поняття креативності і поняття здорової особистості все більше наближуються і, можливо, стануть одним і тим самим [7,

60]. Саме тому вищим щаблем освіти і навчання А.Маслоу вважав актуалізацію. Неодмінною умовою самоактуалізації є креативність. А.Маслоу встановив, що всі люди, які самоактуалізуються, є креативними – неважливо, в якому напрямку, художньому чи науковому, але неодмінно креативними. Навчання має бути спрямоване передусім на особистісне зростання, на розвиток здатності передбачення та прийняття рішення – тобто на формування тих якостей, які становлять стрижень особистості. Гуманістичне навчання, згідно з А.Маслоу, має такі головні риси: відповідальність за власне навчання та розвиток ідентичності; підтримка та визнання потреби в любові та відчуття власної цінності; структуруюча роль викладача в аудиторії; використання груп однолітків у процесі навчання, заохочення окремих індивідів до прагнення до взаємодії з групою. Навчання, згідно з А.Маслоу, – це процес, мандрівка, що відображає відкриття особистісної трансформації. Завдання як середньої, так і вищої школи А.Маслоу бачив передусім у пізнанні самого себе та створенні власної системи цінностей. Навчання має бути також сполучене з виробленням таких етичних цінностей, як цілісність, співпереживання, та вміння застосовувати їх на практиці. Крім того, А.Маслоу твердо вірив, що здоров'я індивіда невіддільне від колективного здоров'я, так само як особистісний розвиток невіддільний від духовного [10, 228-229].

Гуманізація освіти обумовлює розширення джерел постановки педагогічної мети. Традиційно розглядалися два джерела цілепокладання: соціум і людина, потреби його розвитку. По суті, між ними немає протиріччя, хоча їх абсолютизація призвела до відомих в педагогіці теорій "вільного" і "авторитарного" виховання. Серед джерел цілей виховання і освіти, як правило, не згадується особистість викладача. Йому традиційно відводилася роль виконавця "проектів" та "технологій". Проте педагогічна діяльність – одна з небагатьох, у якій особистість викладача не тільки опосередковує, а й визначає мету і зміст процесу.

Необхідно відзначити, що відповідно до гу-

маністичної парадигми суспільно-обумовлені цілі освіти повинні складатися у створенні умов для максимально повного засвоєння особистістю матеріальної і духовної культур, що забезпечує його сприятливу соціальну адаптацію та соціальну активність. Об'єктивно обумовлені цілі освіти репрезентуються на рівні суб'єкта через реалізацію індивідуально детермінованих потреб. Суб'єктно-обумовлені цілі освіти мають бути спрямовані на найбільш повне задоволення потреб особистості. Потреби суб'єкта знаходять своє відображення і максимальне втілення в тому випадку, якщо він має можливість задовольнити їх в таких формах активності, які в максимальній мірі відповідають стилям його індивідуальності: стилю розуміння, стилю самоактуалізації, стилю міжособистісних відносин.

Відсутність можливостей до прояву психічної активності в руслі характерного для суб'єкта стилю індивідуальності призводить до напруженості потреб і усвідомлення незадоволеності.

Таким чином, проблему гуманізації освіти з глобалістських позицій можна сформулювати словами відомого філософа Стародавньої Греції Протагора: "Людина є міра всім речам". Вища школа не встигає адаптувати свої програми до швидких змін в економічному, політичному та соціальному житті, тому вона повинна шукати такі джерела знань, які впливають на зміни в людині.

Гуманізація вищої освіти, в центрі якої стоїть особистість людини, є однією з найважливіших проблем в педагогіці, психології, філософії, оскільки найголовнішим завданням гуманізації є розширення можливостей людської особистості.

Але дана проблема не може бути вирішена лише зусиллями системи освіти або вищими навчальними закладами. Необхідна дієва підтримка, допомога, створення умов зі сторони держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Амонашвили Ш.А.* Основания педагогики сотрудничества: Новое педагогическое мышление / Шалва Александрович Амонашвили; [под ред. А.В. Петровского]. – М., 1989. – 246 с.
2. *Бех І.Д.* Законопростір сучасного виховного процесу / Іван Дмитрович Бех // Вища освіта України. – 2004. – №1. – С.10-13.
3. *Вернадский В.И.* Размышление натуралиста. Научная мысль как планетарное явление / Владимир Иванович Вернадский. – М.: Наука, 1977. – Кн. 2. – 520 с.
4. *Дубровина И.В.* Первый международный конгресс по проблеме гуманизации образования / *И.В. Дубровина, И.Н. Семенова* // Вопросы психологии. – 1995. – №6. – С. 142-144.
5. *Запесоцкий А.С.* Образование: философия, культурология, политика / Александр Сергеевич Запесоцкий. – М.: Наука, 2002. – 456 с.

6. *Краевский В.В.* Место философского анализа в обосновании гуманизации образования / В.В. Краевский // I Международный конгресс по проблеме гуманизации (27-30 июня 1995 г.) – Бийск, 1995. – С. 7-8.
7. *Маслоу А.* Новые рубежи человеческой природы / Абрахам Маслоу; [пер с англ.]. – М.: Смысл, 1999. – 425 с.
8. *Романенко М.І.* Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід: [наукова монографія] / М.І. Романенко. – Дніпропетровськ: Промінь, 2001. – 83 с.
9. *Сидоренко О.* Проблеми гуманізації та гуманітаризації в освітній реформі в Україні / О. Сидоренко // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 63-67.
10. *Сторіжко Л.В.* Людина в психоаналізі. Філософська інтерпретація проблеми несвідомого: [монографія] / Людмила Василівна Сторіжко. – К.: НТУУ «КПІ», 2005. – 302 с.
11. *Сухомлинський В.О.* Праця, покликання, щастя / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. Школа, 1977. – Т.5. – С. 167-176.
12. *Фоменко Н.А.* Педагогіка вищої школи: методологія, стандартизація туристської освіти: [навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів] / Н.А. Фоменко. – К.: Видавничий дім «Слово», 2005. – 216 с.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2010 р.